

Kész Margit

AZ ARCHAİKUS NÉPI IMÁDSÁGOK AZ EGYÉNI VALLÁSGYAKORLATBAN A 21. SZÁZADI KÁRPÁTALJÁN

A jelenlegi Kárpátalja a történelem folyamán anyagi, szellemi és kulturális tekintetben peremterület volt, a centrumokban végbemenő változások nehezen értek el a vidékre, így az itt élő magyarság hivatalos- és népi vallásosságának fejlődése is bonyolult és összetett folyamatok alatt formálódott. Ennek tükrében a régióban történő szakrális tematikájú kutatások során figyelembe kell vennünk a különböző korokban működő történelmi-politikai, klerikális hatalmak hivatalos, fentről jövő elvárásait, a már említett peremvidéki lét konzerváló hatását, valamint azt is, hogy a vallási (kelet–nyugati kereszténység), etnikai¹ sokszínűség kontaktónájában való elhelyezkedés milyen szellemi-tárgyi és kulturális kölcsönhatások sokaságát hozta létre. Éppen ezért, amikor a régió lakosainak népi vallásossága bármilyen szegmensét vizsgáljuk, nemcsak a magyar néphit egy archaikus változatával találkozunk, hanem olyan komplex rendszerrel, amely a végvidékekre jellemző erős konzerválódás mellett gazdag vallási és interetnikus kölcsönhatásokkal bír.

A hit a kárpátaljai ember számára a 21. században is védőpajzsszerepet tölt be, melynek feladata, hogy biztonságérzetet nyújtson a világban és az egyén életében zajló folyamatokban, főként a megszokottól eltérő válsághelyzetekben. Adatközlőim még valójában középkori értelemben élik meg a szakralitást, ami profán értékrendjükre, világnézetükre is hatással van. A középkori kifejezés alatt természetesen nem a „sötét” pejoratív értelmezésre kell gondolnunk, hanem A. J. Gurevics magyarázatát kell alapul vennünk: „Ha azonban megelégszünk olyan értelmezéssel, hogy a középkorban tudatlanság és sötétség uralkodott, minthogy mindenki hitt Istenben, semmit sem értünk meg a középkori kultúrából, hiszen e »hipotézis« a középkori ember számára egyáltalán nem hipotézis volt, hanem posztulátum, egész világképének és erkölcsi tudatának alapszüksége, amely nélkül képtelen volt megmagyarázni a világot és tájékozódni benne”.²

Ezzel egyetemben a protagonista létszemlélet elvetését is megéli a hívő, hiszen nem előharcosként, mindenért felelősséget vállalva kell megvívnia a küzdelmét. A bizalom egyben azt is jelenti, hogy a letragikusabb események „értelmében” is

1 Molnár–Molnár D. 2005.

2 Gurevics 1974. 7.

hinni kell, mindennek oka van, amit csak Isten tud. Az egyéni sorstragédiák halálán feltett „miért” kérdésem miatt magam is többször kerültem szúrós tekintetek kereszttüzebe. Az ilyen eseteket általában kétféleképp értelmezik: „Azt bünteti, kit szeret” – bibliai tanítás szerint³ általában a szenvedők megpróbáltatásként próbálják feldolgozni a válsághelyzetet, vagy pedig valóban elkövetett bűnök Istenei csapásaként. A bűnös elkerülhetetlen büntetéséhez napjainkban is kapcsolódik az a képzet, hogy sok esetben nem a vétek elkövetője, hanem annak legártatlanabb szeretett hozzátartozója szenved a legfelső igazságszolgáltatástól. Maga a bűn fogalma is inkább a keleti egyház értékrendjét követi: nem a nyugati kereszténység állami törvények áthágásától való félelmén alapszik, hanem a keleti kereszténység ember-ember és Isten-ember közötti kapcsolatán. Például: a hívó ember Kárpátalján nem igazán tartotta bűnnek a közös gazdaságból, a *kolhoz*ból bárminek az eltulajdonítását, viszont a magántulajdon szentsége napjainkban is erős. Ismert közmondás él még a kollektív tudatban napjainkban is: *két bűnös ember van a világon: aki a másét elveszi, és aki a magáét hagyja*. A kommunista időszak deszakralizált⁴ idején történt szakrális építmények lerombolása a szájhagyományban ma is élő narratívák alapján minden esetben magával hozta az isteni büntetést. Az útszéli keresztek eltávolítása, kápolnák, templomok erőszakos bezárásában való részvétel a hívők tudatában azonos az isteni büntetés kihívásával.

Az egész életen át rettegésben tartó legnagyobb félelem, a haláltól való félelem, amelyről azért azt is konstatálják, hogy igazságos, mivel elkerülhetetlen. „Egyetlen igazság van a földön, az hogy mindenki meghal” – tartja a Kárpátalja-szerte ismert szentencia. A hívó ember ezért egész életében készül az *útra*, s amint idősebbé válik, egyre többet gondol rá. A haláltól való félelem mégsem a tehetetlen, nyüszítő félelem, mert még élnek az évszázados viselkedési normák, amelyek kijelölik mind a haldokló, mind a hozzátartozók viselkedési stratégiáját, s így megkönnyítik a továbblépést.

Az örökös büntudat enyhítésére, a szép halál elnyerésére, a válsághelyzetek túlélésére tett szakrális áldozat megnyilvánulási formái a vizsgált közösségben napjainkban is: az ima, az evangéliumi törvények betartására való törekvés, a bűjt, a feltétel nélküli jó cselekedet stb. Különösen domináns a hit megélésében a szakrális kommunikáció verbális eszköze: az ima. A vallásosság legjellemzőbb megnyilvánulása a gyakori és rendszeres imádkozás.⁵ Tapasztalatom szerint a transzcendenssel való szóbeli kapcsolattartás különleges lehetőség a hívők számára. Tánzos Vilmos mondja, hogy a „legvalóságosabb létezővel való kommunikáció az egyéni

3 A zsidókhöz írott levélben (12.6) is, sőt már az ószövetségi bölcsesség is kimondja, hogy: „Az Úrnak fenyítését, fiam, ne utáld meg, se meg ne und az Ő dorgálását. Mert a kit szeret az Úr, megdorgálja, és pedig mint az atya az ő fiát, a kit kedvel”. Péld. 3. fejezet 11. és 12. vers (Károli)

4 Eliade 1989. 7.

5 Bálint 1937.

ima által valósul meg⁶. Az ima segítő erejében való hit példája a 2014-ben lejegyzett szöveg, amely az adatközlő édesanyjáról szól, akit hazaküldtek a kórházból, mert már nem tudtak rajta segíteni: „Édesanyám azt mondta: *Magok ne sírjanak, hanem hányan vannak? Tizennégyen vannak? Tizennégy Miatyánk, ha értertem oda fe fog menni, az nagyon sokat fog jelenteni.*” (Sz. M., Salánk, gör. kat.)

Az imamondás egyéni kultusza mély előzmények lineáris folytatása. Lovász Irén szerint, amikor a szakrális kommunikációról beszélünk, akkor arról az általános, emberi, de kultúránként és vallásonként különböző formában megmutatkozó jelenségről van szó, ahogy az ember kapcsolatot teremt a természetfölötti hatalommal vagy hatalmakkal, erőkkel.⁷

Korpics Márta és Szilczl Dóra a szakrális kommunikációról így ír: „A transzcendenst szokásos értelemben leginkább úgy jellemezzük, mint ami »innen túl« van, ami a határainkon kívül esik. A transzcendens ugyanis kívül reked az érzékszervi modalitásokon”.⁸ A szó, a fohász erejében való hit ősi, tudat alatti megnyilvánulás, amely valószínűleg egyidős az emberiség történetével. Jelen dolgozat címe alapján az archaikus népi imák egyéni vallásgyakorlatban való megjelenésére fókuszál, de mivel a laikus vallásgyakorlásban a hivatalos egyház által kanonizált liturgikus imák és az archaikus népi imák nem választhatóak külön, funkciójukat tekintve legtöbbször egymást erősítő formában hangzanak el, ezért elkerülhetetlen bizonyos szempontú átfedés.⁹ Akár a mindennapi szakrális kommunikáció során mondott imafüzérek, akár a gyógyító cselekmény során elhangzó ráolvasóimádságok elhangzásakor a hivatalos, „felülről” különválasztott szövegek együtt élnek és teljesítik be funkciójukat.¹⁰

Az egyéni imaidő mint a hívő ember kilépése a profán világból, belépése a szakrális világba, bizonyos ciklikusan ismétlődő időkeretben határozható meg. Adatközlőim is hagyományosan a három napszakot említik, mint az ima állandó idejét, ez megegyezik a szakirodalomban jelzett időszakokkal.¹¹ Vasárnap, valamint az egyházi év ünnepei alkalmából szintén hosszabb az imára szánt idő.

„Az a legislegelső nekem, a reggeli ima. Azt minden áldott reggel, ugyanúgy lánykoromba is, mint most is, azt mindig imádkozom. Dülbe ugyanúgy, amikor a dőli harangszó a rádióba megszólal, én mindig az Űrangyalát, mindig el szoktam végez-

6 Tánczos 1990. 245.

7 Lovász 2002. 7.

8 Korpics–Szilczl 2007. 17.

9 Gyakran találkoztam azzal a szemlélettel, amikor az archaikus népi imák létjogosultságát, főként a ráolvasások esetében, azzal támasztották alá az adatközlők, hogy a hivatalos egyház által is elismert imákkal együtt hangzanak el: „Ez rendes imádság. Mikor rámondom arra, akit öntök, utána három Miatyánk, három Üdvözlégy, három Hiszekegy megyen. Ezek együtt. Nem lehetne különvenni ezeket. Ezek mind imák” (Zsadányi Róza, Batár, gör. kat., szül. 1922.).

10 Erről ír: Erdélyi 1999. 34; Pócs 1996. 244; Tánczos 1999. 188.

11 Bartha 2006. 23.

ni. Este aztat minden áron, soha nem fekszek le úgy, hogy én ne imádkozzak, ugyanúgy a rózsafüzéért elvígzem, ugyanúgy az esti imádot, akkor van ilyen litániaféle, mondjuk a Szent József litániáját (...) minden áldott nap, ha csak a Jóisten segít, ezt mindig elvígzem.” (Sz. M., Szürte, róm. kat.)

A különböző korosztályok szakrális kommunikációra szánt ideje természetesen változó. Az idősebbek több időt töltenek imádkozással, mint a fiatalok. Általában jellemző azonban, hogy Kárpátalja-szerte fontosnak tartják a már eszmélő gyermek előkészítését a hivatalos szakrális világba való belépésre. Tehát a család az első „előemésztő” közeg, amely a vallási élményt nyújtja, szakrális téren szocializál. Ennek nagyon fontos szegmense az imaszövegek memorizáltatása a gyermekkel. E szövegeket egy időben tanítják az első mondókákkal. Az idegen előtti „dicsekvés” egyik jellemzője napjainkban is, hogy elmondják a gyerekkel, hány imát tud. Az első imaszövegeket rendszerint a nagyszülőktől tanulja az unoka. („Kiskoruktól kezdve neveltük a vallásra, és még a nagyapa rengeteget nevelte őket [...], aztán meg már én folytattam. Tanítottuk imádkozni, szép énekekre.” – Gergely Malvin, Batár, gör. kat., szül. 1933.)

A mindennapokban azonban gyakran nem választható szét a szakrális és a profán idő. Bármikor elkezdenek imádkozni, nemcsak reggel, délben, este, vasárnap vagy ünnepnapokon, de monoton munka, utazás, álmatlanság idején stb. „Mikor hogy. Ugye, reggel, ha fel is kelek, akkor a megszokottakat... Este főképpen, akkor megy nekem többet az ima. Nem tudok aludni, ugyi. Napközbe oszt egész nap. Akkor megy nekem többet az ima. Mindég mondom. Ha kapállok is. Bármit csinálok. Énekelek, mer énekelek. Eszt a Mária-énekeket, mikor mit. Mikor mi jön belém. Van ugy, hogy a mise jut eszembe, a vecsernyébű vagy utrennyébű mikor mi jut eszembe. Mikor mi jön belém, akkor azt mondom. De legtöbbször az imákat.” (Kiss Margit, Salánk, gör. kat, szül. 1938.)

Előfordul azonban, amikor olyan helyzet alakul ki, hogy az ima valamilyen záró oknál fogva nem végezhető a megszokott időpontban. Ilyenkor a hívó ember alkalmazkodik a körülményekhez: „Nállunk úgy van, hogy regge megkezdjük a Mi-atyánkot. Megmosdok és utánna. Régen miko még mentünk az uton, míg mentünk, hamar. Nem vót idő, mer hajnalba mentünk a téglagyárba. Akkor utközbe, a biciklin montuk. Nem hallota senki se. Akkor nem vót szabad, még halkan se imádkozni”. (Sz. M., Salánk, gör. kat.) Az adatközlő itt arra céloz, hogy a konkrét hajnali időpontban való munkába igyekvés idején nem tudta betartani az imamondás megszokott idejét és módját, ezért nem szokványos időben, módon és helyszínen mondta: út közben, kerékpáron haladva.

A fentiekben felsoroltak alapján a transzcendenssel való kapcsolattartást a szakrális kommunikáció szintjén még a 21. században is erősen igénylő közegben az általánosan ismert, liturgikus imák mellett a laikus szóbeliség szintjén, főként az idősebb generáció ajkáról, felhangzanak azok a szövegek, amelyek nem tartoz-

nak a hivatalos kánonba: az archaikus népi imádságok.¹² Ennek a lírai-epikai s egyben drámai tartalmi és stiláris jegyeket hordozó népi műfajnak még Magyarországon is csak az 1960-as években indult el a kutatása, amikor a Szovjetunióhoz tartozó Kárpátalján a kommunista rezsim által sanyargatott maroknyi magyarság (s ugyanúgy a többi nemzet) egyházi és vallási élete is a legszigorúbb terror nyomása alatt sínylődött. E végvidékre a Magyarországról indult s a határokon túlra is eljutott gyűjtők hangja nem ért el. A *Hegyet hágék...*-ban sem találunk kárpátaljai anyagot, az elszakított területeken azonban példaértékűen folyt a kutatómunka¹³. Eddigi kutatásaim során mintegy 150 műfajilag vegyes archaikus szöveget sikerült lejegyeznem, de a további rendszeres, szakmódszertanilag irányított kutatómunkára nagy szükség van.

Jelen tanulmányban az archaikus imaszövegek nem motívumok alapján kerülnek osztályozásra, hanem amint a tanulmány címében is olvasható: az egyéni vallásgyakorlásban való használat szerint.

Az általam vizsgált kárpátaljai településeken a mindennapi imamondás során három esetben találkoztam olyan adatközlővel, aki a reggeli és esti imafüzérében még naponta mond archaikus népi imát. Boldog Márta 1929-ben született Tiszaújhelyen görögkatolikus hívő családban. Egész életében a szüleitől gyermekkorában átvett szöveggyagyományt követve imádkozza a reggeli és esti imáit. „*Én így imádkozok, ahogy édesanyáméktul tanultam: Miatyánk; Üdvözlégy; Hiszekegy; Oltalmad alá sietünk; Fehér rózsa Mária*¹⁴; *Ó én édes őrangyalkám; Édes jó Atyám hálát adok néked; szülőkér, de már régen meghaltak, ezér úgy mondom: nyugodjanak békében; Adjon Isten jó reggelt, ha este akkor jó éjszakát... Atyának, fiúnak...* utána avval fejezem, hogy: *őrzőangyalkám vigyázz reám.*”¹⁵ A Boldog Márta által mondott imafüzér jól szemlélteti, hogy a liturgikus imák és az archaikus népi imádságok még néhány évtizeddel ezelőtt a mindennapi imamondás során is egyazon szöveggörnyezetben hangzottak el. A változásra azonban ő maga adja meg a választ, amikor elmondja, hogy a *Fehér rózsa Mária* szövegét már nem imádkozzák a gyermekei. „*Én megtanítottam nekik is, ugyanugy mint ahogy nekem tanították. Ameddig kicsik vótak, úgy is mondták. De azután ők már másképp tanulták, ezt a hittanon nem hallották, mások se mondták. Kikopott.*” A narratíva gyermekei tehát belenevelődtek az archaikus szöveg elmondásába, de külső hatásra kimaradt a mindennapi imamondó gyakorlatukból.

12 Az archaikus imák kárpátaljai kutatására napjainkig kevés példa akad, lásd: György Horváth–Lajos 1998; Gál 2017; Pilipkó 1992; Kész 2012; 2013, 2016.

13 Tánzos 1995; Tánzos 1994. 1–2. sz.: 217–243; Tánzos 1994; Silling 2003 stb.

14 A *Fehér rózsa Mária* a legelterjedtebb szövegtípus a vizsgált régióban. Erdélyi Zsuzsanna szerint görögkatolikus imádság, Erdélyi 1999: 84; Fettich Nándor is az archaikus imák egyik alaptípusaként definiálta, Fettich 1971: 64.

15 A felsorolt szöveganyagban található *Ó, én édes őrangyalkám* gyerekima, illetve a szülőkért mondott ima bizonyítja, hogy az adatközlő valóban a gyermekkorában tanult imákat mondja.

Az ima szövege:

*Fehér rózsa Mária
Engem Jézus talála.
Szent igével igézett,
Aranygyűrűvel jegyezett.
Ablakomnál népörzö, a Boldogságos Szűz Mária,
Kelj fel, kelj fel, népörzö angyalka, Boldogságos szűz Mária!
Mefogták szent fiadat,
Magas keresztfára feszítették,
Három csepp vérét elcseppentették.
Jöttek az angyalok, s felszedték,
Krisztus Urunk elejibe vitték.
Krisztus Urunk azt hirdette:
„Aki ezt az imádságot kétszer napjába elmondja,
Az hét halálos büntűl megválík,
Annak nyitva van a mennyország kapuja”.*
(Elmondta: Boldog Márta, Mátyfalva, gör. kat., szül. 1929., lejegyzés: 2015.)

Geletei Erzsébet, Csepében élő görögkatolikus hívő a *Fehér rózsa Máriát* még a reggeli imái között elmondja. Emlékei szerint, az első imák egyike volt, amelyet gyermekkorában tanult meg a nagymamájától. Már elhunyt két lánytestvérével minden reggel imádkozták. Gyermekének is megtanította, akik azonban már szintén nem imádkozzák. Ő is a Boldog Márta által előbb megnevezett okokkal magyarázta az archaikus ima elhagyását. Ezt alátámasztotta az interjú ideje alatt megismert lánya, aki automatikusan fel tudta eleveníteni a szöveget az implicit memóriájából.

Adóba Mária, szintén görögkatolikus mátyfalvi lakos is rendszeresen imádkozza a *Fehér rózsa Mária...*, valamint az *Ó, hajnal, hajnal...* kezdetű archaikus imákat, de nem konkrétan a reggeli vagy esti imafüzérben: „Amikor eszembe jut. Most már van időm egész nap imádkozni”. Az adatközlő által elmondott *Ó, hajnal, hajnal...* kezdetű ima:

*Ó, hajnal, hajnal, szép piros hajnal
Kibe Mária nyugszik,
Úrtól születlél, pokoltól vétettél.
Hitetlen zsidók hitetlenkednek,
Krisztus Urunkat mefogták,
Poncius Pilátus pitvarába bevitték,
Kóoszlophoz kötözték,
Epével etették,*

Méreggel itatták,
Tövissel koronázták,
Vas dárdával szurkálták.
Arra mén a Boldogságos Szentséges Szűz Mária:
„Ó szerelmes szent fiam, szánom bánom a te kínjaidat!”
„Ó szerelmes szent anyám,
Ne szánd, ne báná az én kínjaimat.
Eridj fel a kápolnába,
Kiáltsd fel az én szavaimat:
»Aki ezt az imádságot elmondja
Este lefektébe, reggel felkeltébe,
Lészen velem az örök valóságban!«” Ámen.

(Elmondta Adóba Mária, Mátyfalva, görögkatolikus, szül. 1930., lejegyzés: 2016.)

Az eddigi kutatómunka alapján megállapítható, hogy bár az archaikus népi imák a ritka kivételektől eltekintve már nem a napi imafüzér részeként jelennek meg Kárpátalján, de a szájhagyományban való továbbélés az idősebb lakosoknál még jellemző. A *Fehér rózsza Mária...* kezdetű imát több módon nevezték meg: *kódusima* (Fudella Magdolna, Nevetlenfalu, róm. kat., szül. 1943.¹⁶); *ősrégi, régi, nagyon régi ima* (Lumper Ilona, Csepe, gör. kat., szül. 1940.); *hatós ima* (Kiss Margit, Salánk, gör. kat. 1938.); *régi ima* (Zán Eleonóra, Salánk, róm. kat., szül. 1955.) stb. Mintegy 30 adatközlőm emlékezetében élt még ez a szöveg főként a szövegromlás, illetve a nyelvjárási sajátosságokból eredő különböző változatokban. A nevetlenfalui Fudella Magdolna egy nagyon szép változatát mondta el ennek az imatípusnak:

*Fehér rózsza Mária
Engem Jézus találta.
Szent igével ígézett,
Aranygyűrűvel pecsételt.
Ajtómon Jézus,
Ablakomon a Boldogságos Szűz Mária,
Házamnak négy sarkát
Őrizd, angyal, őrizd,
Míg a kokas megszólal.
Imént szól az angyal.
Kelj fel, Mária, kelj fel!
Mefogták szent fiadat,*

16 Emlékei szerint édesanyja mesélte, hogy koldustól tanulta.

*Elvitték, szent vérét elcseppentették,
 Jöttek az angyalok, s felszedték,
 Szűz Mária elébe vitték.
 Tenger fényébe ott van egy kis kápolna,
 Arra ment a Boldogságos Szűz Mária:
 „Ó, fiam, szánom és bánom a te kínszenvedésedet!”
 „Ó, édesanyám, ne szánd, ne bánd az én szenvedésemet,
 Eredj Betlehembe, hirdetsd ezt az imádságot:
 Aki ezt elmondja reggel felkeltibe, este lefektibe,
 Pénteken napfelkeltére, szombaton früstökre,
 Vasárnap három mise hallgatásával,
 Annak nyitva van a mennyország kapuja.”
 (F. M., Nevetlenfalu, róm. kat., szül. 1943., lejegyezve: 2000.)*

Kárpátalján az archaikus népi imák egyik legrégebbi típusát, a ráolvasófunkcióban élő imaszövegeket is sikerült lejegyeznem. A két műfaj szinkretizmusáról Takács Szilvia ezt írja: „A bájoló imádság és az archaikus népi imádság éles határát megállapítani a számtalan azonos képi és nyelvi motívumot tartalmazó, szorosan érintkező szövegnél szinte teljesen lehetetlen, és értelmetlen is volna, mint ahogy a népi tudatban sincsenek ezek élesen elválasztva”.¹⁷

Az „igézésben”, azaz a szemmel verésben hívó egyes archaikus közösségekben még napjainkban is gyakran hallható a *megverődött, szemmel megverték, megigéztek* kórokmagyarázat, és elevenen élnek a verbális automatizmusként, gyógyító-elhárító cselekmény közben mondott ráolvasó-imaszövegek is. A történelmi Ugocsa településein napjainkban is ismert az *Almafa kivirágzott...* kezdetű szöveg, amely ún. *öntőima*. Nemcsak a római- és görögkatolikusok, de több református adatközlő is ismeri és alkalmazza az igézetelhárító mágikus cselekmény, *szenes víz* készítése közben. A szóbeliségben mintegy 21 alkalommal talákoztam a szöveggel. Minden adatközlő személyesen végezte már az elhárítórítust, *csinált már szenes vizet*, amelynek fontos szegmense a ráolvasóimádság elmondása. A Szűz Mária és Szent Anna alakjára fókuszáló imaszöveg Erdélyi Zsuzsannánál a *Ráolvasás+archaikus imamotívum* csoportban található öntőimádság.¹⁸ A kezdőképben található almafaszimbólum Erdélyi Zsuzsanna szerint a kozmogóniai világfa és a keresztény paradicsomi almafaelemek keveredése, valamint a néphagyomány szerteágazó, mitikus faszimbólummal értelmezhető.¹⁹

Az *öntőima* szövege:

¹⁷ Takács 2003. 92–98.

¹⁸ Erdélyi 1999. 133.

¹⁹ Erdélyi 1999. 170–174.

*Amott egy fa kivirágzott,
Anna asszony alatta ül.
Anna szülé Máriát,
Mária szülé Jézust.
Elíndul József Máriával,
Találkozik három zsidó férfival,
Három zsidó leányval,
Az aranyos kiseded Jézus megverődik tőle.
Annak összeszedék taknyát, nyálát,
Piros márványköre önték.
Úgy használjon az én gyermekemnek,
Mint a kiseded Jézusnak.*

(Molnár Jusztina, Salánk, református, szül. 1940., lejegyzés ideje: 2003.)

A specialisták által alkalmazott ráolvasóimádságok között található az 1980–1990-es években kiterjedt pácienskörrel rendelkező batári öntőasszony, Zsadányi Róza²⁰ által mondott imádság, amelyet az öntőasszony a viasszal végzett cselekmény közben mondott. A rítust a gyógyítóasszony saját elmondása szerint: „szemverés, ijedés, rontás, és mindenféle betegség ellen, ahogy az imába benne van” végezte.²¹ A ráolvasás Pócs Éva ráolvasásgyűjteménye alapján a *Találkozások a gonosszal*-típusba sorolható, ezen belül az önkéntelenül-, akaratlanulmegigézett-féle variáns.²² Erdélyi Zsuzsanna az idézett ráolvasás szövegét a *Ráolvasás archaikus imamotívum* című fejezetben említi az *Öntőimádság*-típusnál.²³ Az öntőima-változat szövege:

*Mikor az Úrjézus a földön járt,
Kiment a Gecsemáné-kertbe,
Leült egy figefa alá.
Arra ment, arra ment három szép, szent szűz leány.*

*Így szól egy belőle:
„Mária, szebb a te méhednek gyümölcse, mint a szép fényes hold, aki az égen járt!”*

Arra ment, arra ment, három szép, szent szűz leány.

*Így szól egy belőle:
„Mária, szebb a te méhednek gyümölcse, mint a fényes csillag, aki az égen járt!”
Úgy ne ártson neked, Margitka,*

20 Bővebben lásd: Kész 2006. 102.

21 Zsadányi Róza 2004-ben elhunyt. A tudást unokájának szerette volna átadni, aki azonban 2000-től Magyarországra költözött, így végül nem vette át senki.

22 Pócs 1986. 308.

23 Erdélyi 1999. 139.

*Semmiféle ijedés, betegség, szemártás, igézet,
Mint az Úrjézusnak nem ártott a három szép, szent szűz leány igézete.
Jézus Mária szent nevében, ámen.*
(Zsadányi Róza, Batár, gör. kat., szül. 1922., lejegyezve: 1996.)

Az alábbi öntőimát az 1940-es születésű Csurman Ilona, római katolikus, Sárosorosziban élő asszonytól jegyeztem le. Az imát a magyarországi Szatmárcsekén élő nagynénjétől, Hibola Esztertől tanulta. Ebben az esetben az az érdekesség, hogy a szatmárcsekei nagynéni egy, a Szovjetunióban ritka eseménynek számító rokonlátogatás alkalmával tanította meg neki 1970-ben. Csurman Ilona Sárosorosziban gyakran végezte az igézetelhárító rítust, napjainkban idős korára való tekintettel már nem vállalja. Családtagjai közül senki nem vállalkozik az átvételre. Az elmondott *öntőima* szövegében fellelhető a találkozásmotívum, valamint a víz, a Jordán vize, tisztító szerepének hangsúlyozása.²⁴

*Mária elment a jeruzsálemi kertbe,
Jézust vevé karjára,
Három szentet szembe találá,
Ölélé, csókolá.
Mária elment a Jordán vizéhez,
Jézust megfüröszté, piros köre önté.
Úgy használjon a ráolvasás,
Mint Jézusnak a megfürösztés.
Férfi süvegébe, lány pártájába,
asszony kontyába.
Uram Jézus, könnyörülj rajta!*

(„Kilencszer elimádkozni, kezedet a gyermek homlokára téve. A végén háromszor keresztet rajzolni a gyermek homlokára.”) (Csurman Ilona, Sárosoroszi, szül. 1940, lejegyezve: 2017.)

A szóbeliségben fennmaradt archaikus népi imádságok számához képest sokkal nagyobb számarányban találkoztam a műfajjal a szakrális kéziratos füzetekben.

Keszeg Vilmos kiemeli, hogy az európai népek kultúrájának történetében az első nagy szakadást az írásbeliség elterjedése hozta.²⁵ Amikor az írás tudománya már nemcsak egy kiváltságos réteghez kapcsolódik, hanem mindenki számára elérhetővé válik, akkor a parasztság is megtalálja az új kifejezési lehetőséget: az írást. A paraszti népi írásbeliség egyik nagyon népszerű műfajként definiálhatjuk a

²⁴ Erdélyi 1999, 8; Pócs 1986, 210.

²⁵ Keszeg 1991: 5.

kézzel írt füzeteket²⁶, amelynek egyik alműfaja a szakrális népi kézirat. A laikus kéziratok ezen típusa Kárpátalján a 20. században reneszánszát élte. Már a század elején is nyomon követhető a népszerűségük, de mintegy különleges kuriózumként, a vallásellenes kommunista időben voltak a legnépszerűbbek. Évtizedekig pótolták a hivatalos egyházi szövegek hiányát, e füzetek léptek a nyomtatott vallásos könyvek helyébe. A vidék lakosai gyakran *imádságoskönyvként* definiálják. A legrégebbi általam digitalizált füzet 1914-ben íródott, a legújabb 1998-ban. A legtöbb kézirat mégis az 1950–1980-as évekből került elő, azaz abból a korszakból, amikor a hivatalos szervek Kárpátalján sem túrték meg a magyar nyelvű nyomtatott szakrális irodalmat. A családok tulajdonában lévő, a régi időkből származó Bibliát óvták, ahogyan csak tudták (1. kép), mert újat csak nagy kockázatok árán lehetett átcsempészni a határon.

A vizsgált kéziratokban található szakrális szövegek műfaja változatos, közel sem egynemű. A nyomtatott szakrális irodalom nélküli világban bármilyen vallással kapcsolatos szöveg különös megbecsülésben részesült, ezért került be vegyes tartalom a kéziratok füzetekbe. Általában otthoni használatra írták, de még napjainkban is jellemző, hogy – főleg a görög- és római katolikus²⁷ – templomokban ezek a füzetek a hívők padjaiban találhatóak, és az egyes liturgikus énekeket ezekből éneklék. Jellemző, hogy a hívők több kéziratot is rendelkeznek. Többször kiegészítésekkel átírják. Általában üzletben vásárolt négyzethalós, „kockás”, mert „*abba lehet szépen írni*”, többlapos, „*vastag*” füzetet használnak, de a mintázat nem meghatározó. A kéziratok jellemzője, hogy szövegműfaj tekintetében vegyes tartalmat hordoznak. Tematikai egységet kevésbé lehet felfedezni bennük. A műfaji sokszínűsége jellemző, hogy megtalálható bennük: liturgikus imák, népi archaikus imák, szent levelek, népi és liturgikus vallásos énekek, keresztgyermek születési éve²⁸, ünnepek, böjtek dátumai stb. egyaránt megtalálhatóak a füzetekben. Az eddigiekben általam átvizsgált kb. 200 római katolikus, görögkatolikus hívő kéziratot a legtöbb esetben az *Aranyimatyánk* két változatának leírt szövegével találkoztam. Erdélyi Zsuzsanna mindkét szöveg gyarkori fennmaradását a ponyvára kerüléssel magyarázza.²⁹ Az egyik szöveg a *Mária álma* ima, amelyet Erdélyi Zsuzsanna úgy jellemez, hogy a népi megnevezése lehet *Mária álma*, *Aranyimatyánk*, *Hét mennyei szent zár imádsága*.³⁰ Az adatközlők elmondása szerint ezt az imát általában este, elalvás előtt olvassák még napjainkban is. Pilipkó Margit, salánki görögkatolikus asszony imádságos füzetéből közlöm a szöveghűen átírt változatot, illetve mellékletben a kéziratot is (2. és 3. kép):

26 Ujváry 1960; Keszeg 1998, 1999

27 A református egyház sokkal szigorúbban lép fel a laikus kéziratokkal szemben.

28 A közvetlen családtagok születésének és halálának évszámát a családi bibliába írják.

29 Erdélyi 1999. 269–271. és 360.

30 Erdélyi 1999. 360.

Arany miatyánk

Igazhitű keresztyének, Jézus urunk beszéde szavai a szűz Anyához Máriához

Én legdrágább fiam, Jézusom mit fogol te a virágvasárnap csinálni

Én legdrágább szűz Anyám én neked azt meg tudom mondani én fogok nagy királyok között leszek egész Jeruzsálembé és fogok tanítani.

Én drága fiam, Jézusom mit fogol te csinálni nagyhétfőn

Drága szűz anyám én megmondom neked én szomorú leszek és nem lesz aki megtudna vigasztalni.

Én drága fiam Jézusom mit fogol te nagykedden csinálni

Drága szűz Anyám én fogok sokat járni a falvakból városokba és nem fogok aludni

Én drága Jézusom fiam mit fogol te csinálni nagyszerdán

Drága szűz Anyám én elmegyek az olajfák egyére és ot leszek elfogval vezetni fognak Kaifástól Pilátusig drága Szűz Anyám

Drága fiam Jézusom mit fogol te csinálni nagycsütörtökön

Drága szűz Anyám én elleszek adval Júdás által a zsidóknak harminc ezüst pénzért

Drága fiam Jézusom mit fogol te csinálni Nagypénteken

Drága Szűz Anyám én leszek a nagy magas keresztfán megfeszítve és három nagy szeg lesz keresztül verve a kezemen és a lábamon és leleszek takarval ruhákkal a melyen a vérem lefolyik és az Atyához utolsó lehet felszáll két áldott Joákim és szent József akik a testem a keresztről leveszik és térdeikre teszik és te fogol engem ápolni és könnyeiddel lemosni törölgetni. És azután én leszek a sötét sírban szombaton a késő esti órákig.

Drága fiam Jézusom mit fogol te csinálni nagyszombaton?

Drága Szűz Anyám én fogok a sötét sírban feküdni és húsvétig és halottaimból feltámadok és bemegyek Atyám Menyországába, ahol az összes szentekkel együtt egyformán örülni fogunk az angyalokkal örökké.

Ezt mondta a szűz Mária, hogy minden lélek, aki az Arany Miatyánkot egyszer vagy kétszer vagy háromszor napjában el imádkozza az rá gondol a szörnyű halálra,

*Az én Fiam és a menyeyi Atya a szent lelkét befogadja a mennyeknek országába
Ámen*

A kárpátaljai imádságos kéziratok füzetekben szintén gyakran előfordul az Aranymiatyánk, illetve Imádság néven található szöveg, amelyet még napjainkban is imádkoznak. Az alábbi változat a fentiekben említett Pilipkó Margit (4. kép) szövege:

Názáretbeli Jézus zsidók királya

Veszedelemben forgóknak istene

Megtestesült szent Ige

Ne hagyj a bűnben elveszni

Hét kereszt alatt lefekszem
Hét kereszt alatt felkelek
Őriz Angyal éjjélig
Szűz Mária viradatig
Jézus Krisztus mindvégig.
Gyarló testünk nyogodjék
De szívünk el ne aludjék.
Hogy téged mindenkor lásson
Minden gonoszt távortartson.
Sátánok megkötöztessenek
Hogy testeik ne fertőzzenek.
Ezt enged mindenható Jézus
A te szűz Anyádnak és minden
Szenteidnek könyörgése által.
Ma van péntek annak napja vala.
Méne Jézus a kinok színhelyére
Meg látták a zsidók
Felfeszítették a magas keresztfára.
Foly a szent vére, szomorkodik.
Szent lelke, hervad a szent színe
Szól a boldogságos szűz Mária:
Ó fiam, szerelmetes Fiam
Én azt gondoltam hogy te leszel bus
Látod fiam én vagyok bus
Aki ezt az imádságot háromszor lefektében
Háromszor felkeltében elmondja
Mind üdvözitem
Ámen

Az alábbi szövegváltozat, amelyet a Verbőcön élő, salánki származású Kenéz Mihályné jegyzett le, azért különleges, mert Erdélyi Zsuzsanna nagyberényi imádságának egy nagyon hasonló szövegű változata.³¹ A kéziratot (5., 6., és 7. kép) jelenleg tulajdonában tartó család szintén imádkozza még az imádságot:

Imádság

Názáret beli Jézus zsidók királya veszedelmek harcoknak nagy istene meg testesült szent ige ne hagy a bünbe el veszni szent Isten szent erő szent halhatatlan irgalmaz nekünk hét kereszt alatt lefekszek hét kereszt alatt fel kelek őriz angyal éjjélig Boldogságos szűz Mária viratig.

---

31 Erdélyi 1999. 252.

35.

Jézus Krisztus mindetig hagy hogy gyarló testem nyugodjék de szivem el aludjék hogy téged mindenkor láson minden gonosz távosztáson a sátányok meg kötéseinek hogy testünk ne fertőzenek enged nekünk eszt kegyesen atya fiu felségesen ülven örök dicsőségben most és mindöröké Ámen

ma vala péntek nap anak valamire mej jézust krisztust megláták a kegyetlen zsidók felfeszíték a magas keresztfára foj a szent vére szomorkodik szent lelke hervad a szent szive szól a Boldogságos szüz Mária én fijam, fijam szerelmes szent fijam én aszt gondoltam te leszel bus latot fiju én leszek bus aki eszta imácságot elmondaná háromszor lefektébe háromszor felkeltébe názáretben van egy mutrimfa kívül aranyos belül kegyelmes otan mondának el hécer hét szent misét én ot halgatam a szerelmes szent fijamal az ártatlan jézusomal ecer csak el kapják méléban

36.

a kegyetlen zsidók keresem utcákról ucákra sehol nem találom előtalálom szent János evangélistát kérdem tőle nem látad e szerelmes szent fijamat az ártatlan jézusomat oh anyám anyám édes szüz Máriám meny el meny el a magas Kálvária hegyére ot vagyon egy szent keresztfá azon vala fel feszítve vas dárdákal nyitogatják arcul verik vérel verejtékeznek ecetel és epével itatják tövisel koronázák oh anyám anyám édes szüz Márijám meny el meny el az ádáam magvai közé hirdesd kiálcsd le fektők föl keltőkre hogy bizony bizony ma velem lesztek a paradicsomba én mondom a teremtő megváltó aki eszta az imácságot el mondaná háromszor lefektébe három fel keltébe

meg üdvözitem Ámen

Bródi Zsófia tanultam eszta az imácságot

1914.be

beirtam 1959be II hó 8kán

Az általam a vallásos laikus kéziratos füzetekben talált archaikus népi imádságok közül még meg kell említenem a szóbeliségben már jegyzett *Fehér rózsza Mária* imádság gazdag előfordulását. Az egyéni vallásgyakorlásban rendszeresen megjelenik a szöveg, de nem a mindennapi imákban, inkább valamilyen alkalomhoz kötve mondják: böjt idején, betegségben, haldokló mellett. Az alábbi szövegváltozat a Karácsfalván élő Pógyor Mária imája (gör. kat., szül. 1955., lejegyezve 2016), aki 1970-ben hosszú időt töltött az ungvári kórházban, ahol egy Ungvári járási szürtei asszonytól írta át az ima szövegét. Betegsége idején hónapokig imádkozta az esti imái között. Azóta is a betegek gyógyulásáért mondott imái között szerepel. Jellemző, hogy a szöveget mindig olvassa (8. kép).

A kéziratos füzetekben az elvárásokon felül találtam ráolvasószövegeket, *öntőimákat* is. A már említett *Almafa kivirágzott... öntőima* aktív használatban van a vidéken, ezt bizonyítja a füzetekben fellelhető gyakori szövegváltozata. Újhelyben és Salánkon találkoztam az alábbi igézetelhárító imádsággal. A leírt szöveg azon-

ban mindkét esetben olyan minőségű volt – a tulajdonos szerint a sok használatban elkopott –, hogy szkennelt változatát nem tartottam értelmesnek bemutatni.

*Szent neved segítségül
Hívásával kezdek munkámhoz.
Mindentudó Atyám
adj erőt tagjaimba a dologtételre.
Ámen*

*Istennek szent fia a te segítségedbe bízunk
Szükségünknek idején meg ne utáld a mi könnyörgésünket
De szabadíts meg minket minden veszedelemtől Kegyelmes Krisztus
Ámen*

*Piros vére Jézusnak kit a keresztfán kiontottak
Verejtéki orcáinak mellyel ördögöt megrontott
Kínnyaidban könnyebítsen és veszéjtől megőrizzen
Holtod után vigyen be menyben az örök dicsőségbe
Ámen*

*Ó legszentebb legkegyesebb Jézus
Ki a lelket oj belsőleg szereted.
Töredelmes szívvvel kérlek tégedet
A te legszentebb szivednek halálgyötrelmei által
És szeplőtelen Szűzanyánk fájdalmai által
Tisztítsd meg véredben ez ártatlan kisednek szívét
Szenteld meg lelkét
Add vissza elmúlt erejét, egészségét
Hogy tebenned bizhassunk a megtartásért
Ámen*

*Kelj fel fiam végy szent lelket
Kövesd a Jézus példáját
Ámen
Mint ahogy a víz lemossa a testnek szennyét
Ugy gyógyisd meg ez ártatlan szenvedőnek szívét
Add vissza elmúlt egészségét, hogy tebenned bizhassunk.
Hogy hálákat adhassunk a megtartásért.
Ámen*

(Szarvasztó Mária, Tiszaújhely, szül. 1942., gör. kat., lejegyezve: 2015.)

Kutatómunkám során szembetűnő volt, hogy egyre csökken a rendszerváltás után keletkezett füzetek száma. Ennek magyarázatát maguk a hívők adták meg: az 1990-es évektől már szabadon hozzájuthattak magyarországi szakrális irodalom-

hoz, és ennek az lett a következménye, hogy napjainkban a fiatal generáció már vallásossága megélésének egyetlen szegmensében sem használja e füzeteket. A Kárpátalján még fellelhető kéziratos szakrális füzetek e szövegbeli gazdagságát kutatva tehát el kell fogadnunk, hogy a műfaj a 21. században abba a fázisába érkezett, amikor már nem szolgálja egyetlen lehetséges eszközként a hívő ember egyéni vallási igényeit, ezért szerepét átveszi a nyomtatott szakrális szöveg, illetve a modern kommunikációs technika.

Az egyéni vallásgyakorlás szóbeli megnyilvánulása tükrében vizsgált archaikus népi imádságokról is megállapítható, hogy ez a műfaj bár még kutatható a szájha-
gyományban, de ezek a szövegek – az öntőimák kivételével – már csak az idősebb generáció emlékezetében vannak jelen.

A szisztematikus, szakmódszertanilag felügyelt, egész Kárpátalját átfogó kutatómunkát tehát mind a szakrális kéziratos füzetek, mind a szóbeli gyakorlatban még élő archaikus imaszövegekre fókuszálva minél sürgősebben el kell végezni.

Szakirodalom

BÁLINT Sándor

1937 *Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza.* Budapest: Szent István-Társulat.

BARTA Elek

2006 *Vallási terek szellemi öröksége.* Nemzeti, vallási és hagyományos gazdálkodási terek szellemi öröksége. I. Debrecen: Bölcsész Konzorcium. (Online: <http://mek.oszk.hu/05100/05164/05164.pdf> – Utolsó hozzáférés: 2018. augusztus 12.)

BIBLIA

1990 *Szent Biblia.* Budapest. (Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár.)

ELIADE, Mircea.

1999 *Szent és profán.* Budapest: Európa Könyvkiadó.

ERDÉLYI Zsuzsanna

1999 *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok.* Pozsony: Harmadik, bővített kiadás, Kalligramm Kiadó.

FETTICH Nándor

1971 Vallásos jellegű varázs-szövegek a magyar néphitben. *Ethnographia* LXXXII. 1. 44-69.

GÁL Adél

2017 Kéziratos imádságos füzetek Salánkról. In: Pilipkó Erzsébet–Fogl Krisztián Sándor (szerk.): *Vallásos kultúra és életmód a Kárpát-medencében 10.* Veszprém: Laczkó Dezső Múzeum, 882–908.

GUREVICS, A. J.

1974 *A középkori ember világlépe.* Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

GYÖRGY HORVÁTH Lajos–LAJOS Mihály

1998 *Hömlöc lábánál. Salánk, Feketepatak és Verbóc történetéből.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.

HOPPÁL Mihály

1969 A magyar lidérc-hiedelemkör szemantikai modellje. In: *Ethnographia. A magyar néprajzi társaság értesítője* LXXX. 3., Budapest: 402–414.

1970 Az „igézés”-hiedelemkör alkotóelemei. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Népi Kultúra - Népi Társadalom.* A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzkutató Csoportjának Évkönyve IV. Budapest: Akadémiai Kiadó, 259–287.

KESZEG Vilmos

1991 *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken.* Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

KÉSZ Margit

2006 *Gyógyító hagyomány Kárpátalján. Úgy ne ártson néked.* Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.

2012 A szakrális kommunikáció verbális megnyilatkozása Kárpátalján a 21. században. In: *Néprajzi Látóhatár* XXI. 2. 5–32.

2009 Archaikus imák Ugocsában. In: Pilipkó Erzsébet (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* 8. Veszprém: Laczkó Dezső Múzeum, 395–408.

2016 „Foly a szent vére, szomorkodik szent lelke, hervad szent színe”. Archaikus népi imádságok Kárpátalján. *Együtt. A Magyar Írószövetség kárpátaljai írócsoportjának folyóirata* 15/5. 71–83.

KORPICS Márta–P. SZILCZL Dóra

2006 *Szakrális kommunikáció.* Budapest: Typotex.

LOVÁSZ Irén

2002 *Szakrális kommunikáció.* Budapest: Európai Folklórintézet.

MOLNÁR József–Molnár D. István

2005 *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében,* Beregszász: Poliprint.

PILIPKÓ Erzsébet

1992 Népi imádságok Salánkon. In: *Honismeret.* XX.6. 76–79.

PÓCS Éva

1986 *Szem meglátott, szív megvert. Magyar ráolvasások.* Helikon Kiadó. Budapest. 308.

TÁNCZOS Vilmos

1994 „Feltekinték napkeletre”. Moldvai archaikus imádságok. *Néprajzi Látóhatár.* III. 1–2. 217–243.

1995 *Gyöngyökkel gyökereztél. Gyimesi és moldvai archaikus népi imádságok.* Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó. (Krónika Könyvek)

1999 *Csapdosó angyal. Moldvai archaikus imádságok és életterük.* Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó.

SILLING István

2003 *Vajdasági népi imádságok és nyelvezetük*. Újvidék: Forum.

UJVÁRY Zoltán

1960 *Népi kéziratous verseskönyveink. Műveltség és Hagyomány*. I–II. 111–147.

RUGĂCIUNILE POPULARE ARHAICE ÎN PRACTICA RELIGIOASĂ INDIVIDUALĂ ÎN TRANSCARPATIA SECOLULUI XXI

În această regiune limitrofă, aflată într-o zonă de contact est–vest, majoritatea populației și-a păstrat credința în Dumnezeu chiar și în vremurile cele mai nefaste pentru creștinism. Conexiunea cu cea mai puternică entitate s-a realizat la nivel verbal, prin rugăciune, în perioadele oficiale tot mai restrânse și în cele sacre interiorizate, secrete. Cu ocazia rugăciunilor din spațiul privat au fost rostite și texte arhaice, rugăciuni populare care nu au fost aprobate de către biserică și care au supraviețuit până în zilele noastre în practica religioasă laică. Aceste texte se regăsesc și în automatismele verbale, dar mai ales sunt incluse în șirurile de rugăciuni din caietele cu manuscris, fiind citite de pe acest suport. Autoarea analizează aceste texte sacre tot mai rare în zilele noastre, din perspectiva practicii religioase individuale.

ARCHAIC FOLK PRAYERS IN THE INDIVIDUAL RELIGIOUS PRACTICES IN THE 21ST CENTURY SUBCARPATHIA

In this rimland situated in a contact zone between east and west the majority of the population has kept its faith even in the hardest periods of religious persecution. The connection with the highest power was realized on the verbal level, through prayer, in the regularly limited public occasions and in the secret inner periods. In the private sphere people were telling also archaic folk prayers that were not approved by the church, and this has survived to our days in the laical religious practice. These texts are present in the verbal automatism, but much more among the prayers from the manuscripts, being read from these booklets. The author analyzes these more and more rare sacred texts from the perspective of individual religious practice.